Pastorația ortodoxă în contextul pandemiei actuale

Reflecții teologice și filozofice

Emanuel Ioan CĂȘVEAN*

Abstract: *Orthodox pastoral care within the context of the current pandemic. Theological and philosophical considerations.* The Holy Scriptures, the Holy Fathers as well as the entire post-patristic literature show us that all physical and mental illnesses and sufferings are consequences of the ancestral sin, of the “Adamic rebellion”, that is: of man's departure from the sphere of his Creator's authority. Saint Basil the Great summed up these undoubted truths, showing in his suggestive homily, *God is not the cause of evil*, that disease was not created by God, that to consider God the author of the evils inflicted on us is a blasphemy against all divine goodness: “God Who made the body, did not make the disease; as He made the soul, but He did not make the sin at all”. The disease, (as any suffering) is an interrogation, a profound interpellation, and is part of an ontological experience that is often tormenting. Illness has bivalent meanings: it can be a misunderstood and frustrating burden, but, on the other hand, it can help the human being to understand the priorities of life and it can bring him or her closer to the Truth / God. As other serious and widespread diseases, the current pandemic brutally reveals the limits and the weaknesses of our bodily fabric and also shows us that postmodern man seems more devoid of spiritual

* Preot, Doctor în Teologie al Facultății de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, România.

means compared to the Christians of old. Using a multidisciplinary approach of the current pandemic, not only through the prism of medical sciences but also from a *theological perspective*, we observe that *not only a contagious condition makes us choose isolation, but mostly the spiritual states that we go through*. And this takes us back to Christ The Savior, Who aimed at a complete liberation and full healing of mankind – his deliverance from the slavery of the evil one, from sin, the relief and healing of bodily suffering, the spiritual edification and the moral perfection. And even though the pandemic – like all human diseases and sufferings – is a consequence of the fall of the forefathers, we must not forget that “Adam fell, but the love of God never falls!”.

Keywords: *biblical, ancestral sin, Holy Fathers, bivalence, Jean-Claude Larchet, current pandemics, multidisciplinary, existential, remedies, healing.*

1. Boala – repere biblice și patristice

După cum ne arată Sfânta Scriptură și Sfinții Părinți, care sunt cei mai fideli și mai profunzi tâlcuitori ai textului biblic, bolile sunt consecințe ale păcatului strămoșesc, adică urmări grave ale „rebeliunii adamice” (ale ieșirii voluntare a protopărinților noștri din sfera comuniunii și-a iubirii divine). Bolile și întregul cortegiu de suferințe legate și generate de ele reprezintă un aspect semnificativ al neascultării omului de Dumnezeu – un aspect ce-și găsește o amplă reflectare în cuprinsul Vechiului și Noului Testament, precum și în scrierile patristice¹ și filocalice. Actuala pandemie care captează în mod firesc atât atenția oamenilor de știință, cât și cea a teologilor (și de altfel, a întregii societăți umane), nu este străină de căderea omului în neascultare și de ieșirea acestuia din comuniunea și

¹ Sfântul Ioan Damaschinul a folosit termenul de „*stricăciune*” pentru a desemna toate suferințele (gr. *ftora φτορα*). Termenul înseamnă ①pe de o parte despărțirea trupului de suflet – moartea, pe de altă parte ②alterarea progresivă a trupului – slăbănogirea lui și chiar slăbirea puterilor sufletești, a intensității vieții duhovnicești. Acest al doilea sens este mai apropiat de cel de *boală, infirmitate, suferință, durere*, Sfântul IOAN DAMASCHINUL, *Dogmatica* III, 28.

starea paradisiacă. *Bolile* – mai ales cele contagioase – sunt menționate succint ori înfățișate detaliat în scrierile vetero- și neo-testamentare ca suferințe grele, îndelungate, adesea, incurabile, ca *încercări* ori chiar ca *pedepse* venite din partea unui Dumnezeu atotdrept asupra unor *persoane sau popoare* copleșite de păcate, patimi și de nedreptate.

Exegeții biblici accentuează faptul că, în Vechiul Testament, bolile (durerile, suferințele fizice, în general) sunt percepute ca pedepse dumnezeiești, ca urmări ale neascutării poporului ales, iar în scrierile nou-testamentare, bolile sunt socotite consecințe ale păcatului, ale neîmplinirii voii, poruncilor și îndemnurilor divine. Textele biblice ne demonstrează că Cel Care alină și tămăduiește bolile (și toate neputințele și suferințele², de altfel) este întotdeauna atotputernicul și atotmilostivul Dumnezeu. Intervențiile divine, fie că sunt directe și imediate (vindecări/ tămăduiri miraculoase), fie că sunt indirecte, adică săvârșite prin „aleșii lui Dumnezeu” (prooroci³, sfinți) revelează faptul că iubirea și mila dumnezeiască este covârșitoare, estompând și depășind dreptatea și reglementările juridice. Chiar de la început, trebuie arătat și reliefat faptul că în pofida anvergurii, mediatizării și particularităților și chiar aparentelor *enigme* ale ei, *pandemia actuală trebuie interpretată și înțeleasă prin prisma „teologiei bolii”*, o teologie cu temeuri biblice indubitabile, cu adânci rădăcini patristice. Pentru că omul are o

² „Precum meșterul aruncă aurul în topitorie și-l lasă a se cerne și a se curăți prin foc până ce vede ca strălucește, tot așa și Dumnezeu lasă sufletele omenești a fi cercetate de necazuri, până se curăță și se limpezesc. De aceea, o astfel de *cercetare* a lui Dumnezeu este o mare binefacere pentru suflet”, Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, „Despre feluritele suferințe” în vol. *Problemele vieții*, Galați, Edit. Egumenița, s. a., p. 28.

³ „Și suflând de trei ori peste prunc, a zis: Doamne, Dumnezeule, să se întoarcă sufletul într-acest copil! Și a ascultat Domnul glasul lui Ilie și sufletul pruncului s-a întors în el și acesta a înviat! Atunci, femeia a spus către prooroc: Acum, cunosc și eu că ești omul lui Dumnezeu și cu adevărat cuvântul Lui se află în gura ta!” (III Regi 17, 18- 24). Vezi și vindecarea lui Neeman *leprosul* pe care Profetul Elisei l-a trimis să se spele de șapte ori la râul Iordanului pentru ca trupul său să redevină curat și sănătos (IV Regi 5, 1-10).

constituție psiho-fizică, abordarea și tămăduirea suferințelor sale trebuie să fie *holistică* – vizând atât trupul, cât mai ales sufletul său (Gen. 1, 26). Omul, fiind o ființă psiho-fizică (un autentic *microcosmos*), este considerat de către exegeții biblici drept „verigă de legătură între cele două lumi”, lumea spirituală și lumea sensibilă. Omul rămâne în acest fel, „liantul, puntea de legătură a două lumi net diferite”⁴.

„Ultima dintre făpturile lui Dumnezeu și totodată cea mai de seamă dintre ele este omul, cu care Dumnezeu încheie și încoronează întreaga Creație prin natura și demnitatea sa; omul se deosebește de toate făpturile pământești, fiind însă legat de ele, după cum este legat și de lumea cea curat spirituală”⁵.

Protopărinții neamului omenesc n-au rămas în starea de comuniune cu Dumnezeu, ci călcând voia dumnezeiască au căzut în păcat (Gen. 3, 1-16) pierzând dreptatea originară atât pentru ei, cât și pentru urmași – anume pentru toți urmașii. Urmărilor acestui păcat strămoșesc aveau să fie deosebit de grave. Căderea primilor oameni a constat formal într-un act de neascultare față de Dumnezeu; *prin acest act, ei s-au rupt duhovnicește de Dumnezeu, ieșind din dialogul pozitiv cu El*. Ei n-au mai răspuns lui Dumnezeu, crezând că prin aceasta își afirmă libertatea și autonomia, că se emancipează de sub tutela și autoritatea divină; de fapt, acest act a fost *începutul închiderii egoiste a omului în sine*. Omul este liber doar în comuniune cu Dumnezeu, deoarece Dumnezeu este deopotrivă Sursa adevăratei libertăți și Izvorul iubirii autentice”⁶.

Întorcându-și fața de la lumina lui Dumnezeu, omul s-a întunecat... lumea a devenit opacă; transparența dintre Dumnezeu și oameni și dintre aceștia înșiși a dispărut... *prin cădere, omul a renunțat atât la comuniunea cu Dumnezeu, cât și*

⁴ Serafim ROSE, *Cartea Facerii, crearea lumii și omul începuturilor*, București, Edit. Sofia, 2001, p. 73.

⁵ Ioan CHIRILĂ, *Prefața*, în N. NEAGA, *Hristos în Vechiul Testament*, Cluj-Napoca, Edit. Renașterea, 2007, p. 13.

⁶ Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, București, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, vol. 1, p. 467-468.

la comuniunea cu oamenii. Primul fratricid din istorie, încercarea orgolioasă de a zidi turnul Babel (Gen. 11) sunt expresii ale acestei stări. Blestemarea pământului, suferințele, bolile, moartea fizică, condițiile precare de viață „spinii și pălămida” s-au arătat în lume, ca *urmări ale neascultării, ale ieșirii din comuniunea cu Dumnezeu*.

Nici starea de stricăciune, adică boala, durerea, suferința – cu toate formele și nivelurile ei de intensitate – și nici moartea nu pot fi socotite în mod simplist (exclusiv juridic)⁷ ca pedepse ale lui Dumnezeu, ci sunt consecințele firești ale înstrăinării protopărinților noștri de Dumnezeu – Izvorul Vieții, Viața cea adevărată. Ieșirea din egoism și întoarcerea spre Dumnezeu, deschiderea sufletului înaintea lui Dumnezeu este calea pe care trebuie s-o urmeze omul afectat de păcat: „Chipul lui Dumnezeu în om nu s-a distrus total, ci s-a întunecat profund... Chiar și după cădere, omul tinde spre Dumnezeu; rămânând chipul, a rămas și o *comuniune palidă* a omului cu Dumnezeu, care este mai mult o *necomuniune* și o separare dureroasă; a rămas în om într-o formă slăbită și comuniunea cu semenii”⁸.

*Boala/ suferința nu trebuie interpretată exclusiv ca pedeapsă*⁹, deși apare cu acest sens (juridico-pedagogic) frecvent în Sfânta Scriptură, mai cu seamă în paginile Vechiului Testament (ex. ciurma care a cuprins tabăra lui David după recensământ – II Rg. 24. 15 – sau plăgile Egiptului – Gen. 19). Ea poate avea în egală

⁷ Boala, suferința apare însă și ca pedeapsă. Termenul de *pedeapsă* nu trebuie interpretat în mod juridic, în sensul că Dumnezeu este un judecător răzbunător și crud, Care aplică pedeapsa omului – neamului omenesc. Omul însuși este responsabil de greșeala sa care atrage pedeapsa „*Groapă a săpat și a adâncit, și el/ omul va cădea în groapa pe care a făcut-o. Nedreptatea să se întoarcă peste creștetul lui și pe capul lui să se coboare silnicia sa...*” (Ps. 7, 15- 16).

⁸ Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, p. 486- 488.

⁹ Păstor aspru este îngerul cel drept și sfânt al pedepselor... Unii sunt pedepsiți cu pagube, alții cu sărăcie, alții cu diferite boale, alții cu multă nestatornicie, iar alții sufăr din pricina celor ușuratici și păcătoși... Când sunt pedepsiți atunci se întorc la Domnul și în restul zilelor vieții slujesc lui Dumnezeu cu inimă curată...”, HERMA, Păstorul, III, 6.

măsură sensul de încercare¹⁰ („*cercetare*” – cum este numită adesea în omiliile hrisostomice), fiind semn al dragostei lui Dumnezeu după *pilda și modelul dreptului Iov* ale cărui suferințe au culminat cu o boală cumplită, incurabilă, contagioasă ce-i măcina trupul și sufletul, îndepărtându-l, izolându-l fizic și spiritual de semenii săi”¹¹.

Dumnezeu nu este un judecător crud și răzbunător și nici indiferent la suferințele umane. Precum Iov, este bine să ne îndreptăm gândul în clipele cele mai întunecate ale viețuirii noastre pământești spre vremurile binecuvântate și spre darurile pe care ni le-a oferit Dumnezeu cu mare generozitate. Adevărata viață nu este urmărirea înfrigurată a fericirii (vremelnice/pământești). Încercarea dreptului Iov ne dovedește că suferința nu are (doar) un caracter punitiv, ci, *paradoxal*, este și un semn al dragostei lui Dumnezeu. Mai mult, suferința reprezintă o formă, mai aspră și dureroasă, a pedagogiei divine pe care Dumnezeu o folosește pentru a ne edifica moral și pentru a ne ajuta să progresăm în virtute: „*Căci pe cine îl iubește Domnul îl ceartă, și biciuiește pe tot fiul pe care îl primește. Răbdați spre înțelepciune, Dumnezeu se poartă cu voi ca față de fii adevărați*” (Evr. 12, 6-8).

Boala și suferința așa cum ne arată Iov (2, 6- 7), precum și multe alte personaje biblice din Vechiul Testament, nu au fost generate și susținute de Dumnezeu. Dar boala și suferința pot intra în planul divin, se pot încadra în providența divină. Dând posibilitatea diavolului de a pune la încercare fidelitatea dreptului Iov, Dumnezeu a voit ca suferințele abătute asupra lui Iov („aparent din senin”) să-l întărească în credință și în nădejde și să-l ajute să

¹⁰ Viața pământească este ea însăși o perioadă de încercare, o călătorie spre Împărăția vesnică, spre răsplata lui Dumnezeu. (Gal. 2, 19).

¹¹ „Greșeala lui Adam continuată de toți urmașii săi a adus asupra tuturor oamenilor un șir întreg de suferințe. Păcătoșii suferă mai mult sau mai puțin în lumea aceasta, dar ei, ca și bogatul din Evanghelie, vor suferi și în lumea cealaltă după faptele lor. Cei drepti suferă în lumea aceasta pentru ca pe dreptate să ia o bună răsplătire în lumea cealaltă”, Sfântul IOAN HRISOSTOM, *Omilia despre statui*, I, 6.

transforme durerea în binecuvântare. Nici Iov – și nici vreun om – nu este ispitit peste puterile lui (I Cor. 10, 13)¹².

În Vechiul Testament, *boala* era asociată frecvent cu sabia/războiul și cu foametea: Exod 5, 3; Iez. 28, 23; Amos 4, 10; Lev. 26, 25; bolile cele mai primejdioase erau socotite cele molipsitoare; rapida lor răspândire era asociată adesea cu fulgerul. Lepra (ebr. *saraat*) fiind deopotrivă molipsitoare și aproape incurabilă, preoții erau cei care constatau prezența bolii, identificând simptomele, tot ei îl declarau pe cel afectat „necurat” (Lev. 13, 14) și-l excludeau din comunitate, izolându-l (Lev. 13 45; IV Rg. 7, 3). Veșmintele și casele leproșilor erau distruse sau, în anumite cazuri, supuse unor ritualuri de purificare săvârșite de preoți și leviți (Lev. 13, 47- 59; Lev. 14. 34). Miriam, sora lui Moise, a fost pedepsită de Dumnezeu (Num. 12, 1) pentru că a contestat cele rânduite de fratele ei și i s-a împotrivit. A fost cuprinsă de lepră și îndepărtată de tabără pentru șapte zile. O serie de regi israeliți au fost cuprinși de această molimă: Ozia, Ioab și Ezechia (II Cronici 26, 16-23; II Rg. 3, 29, IV Rg. 20, 7 și Is. 38, 1)¹³.

Scriptura și Părinții Sfintei noastre Biserici ne arată că răul nu provine de la Dumnezeu și că nu a existat de la început. La fel, nici boala nu a existat dintru început... Păcatul nu începe cu omul, ci începe cu Lucifer și cu îngerii lui – cu potrivnicii Binelui. Învierea lui Hristos a fost și semnifică moartea morții.

Sfântul Vasile cel Mare a arătat în omilia sugestiv intitulată: *Dumnezeu nu este autorul răului* că boala nu a fost creată de Dumnezeu, că a-L socoti pe Dumnezeu autorul relelor abătute asupra noastră este de-a dreptul o nebunie, o blasfemie la adresa atotbunătății dumnezeiești: „*Dumnezeu Cel Care a făcut trupul, nu a făcut și boala; așa după cum a făcut sufletul, dar n-a făcut nicidecum și păcatul*”¹⁴.

¹² Jean Claude LARCHET, *Dumnezeu nu vrea suferința omului*, București, Edit. Sofia, 2008, p. 49-50.

¹³ Dumitru ABRUDAN, E. CORNÎTESCU, *Arheologia biblică*, ediția a II-a, București, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2002, p. 152.

¹⁴ Sfântul VASILE CEL MARE, „Omilia: Dumnezeu nu este pricinuitorul relelor”, colecția *PSB*, București, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1986, p. 38.

Dumnezeu, Care l-a creat pe om, nu a făcut nici boala și nici infirmitățile, de asemenea nu a lăsat El nici suferința și nici moartea – arăta Sfântul Grigorie Palama: „Dumnezeu nu a făcut moartea și nu se bucură de pieirea celor vii. El a zidit toate lucrurile spre viață și faptele lumii sunt făcute pentru a fi izbăvite; întru ele nu este nicio sămânță de pieire” (Înț. Sol. 1, 13-14).

Boala ne obligă să revizuiem atât prioritățile pe care ni le stabilim în viață – după criterii cât se poate de pământești în marea majoritate a cazurilor –, ne îmbie să revizuiem starea valorilor și să ne schimbăm optica, să abandonăm omul fizic și să devenim oameni duhovnicești. Suferința potențează credința datorită faptului că pune probleme existențiale și cere răspunsuri ferme. Suferința poate întoarce sufletul spre Hristos atunci când este asumată, acceptată cu evlavie creștină.

Având în vedere bivalența suferințelor și în mod aparte a maladiilor contagioase ce puteau cuprinde întreaga lume (numită pe atunci *oikumene*), Sfântul Ciprian al Catarginei a scos în evidență *solidaritatea* ce subzistă între toți oamenii. Sfântul Ciprian, episcopul Cartaginei, scria următoarele: „Atâta vreme cât viețuim aici jos, împărtășim cu toți oamenii inconvenientele și vulnerabilitatea cărnii până în ziua în care acest trup stricacios al nostru *se va îmbrăca în nestricăciune*” (I Cor. 15, 53). Când o cetate este atacată și invadată de dușmani, captivitatea îi cuprinde pe *toți* locuitorii ei, fără nicio deosebire. Când cerul senin nu dă nicio nădejde de ploaie, seceta ne amenință pe toți deopotrivă, iar în sfârșit, când corabia noastră este amenințată de stânci din toate părțile, naufragiul devine soarta comună pentru toți călătorii fără nicio excepție. „*Așa este și cu orice suferința omenească: cu durerile ochilor, slăbiciunile membrelor și ale întreg trupului nostru; suferința este a tuturor, atâta timp cât avem parte de același trup în lumea aceasta*”¹⁵.

¹⁵ Sfântul CIPRIAN AL CARTAGINEI, *Despre moarte*, 8, *apud* Jean Claude LARCHET, *Dumnezeu nu voiește suferința omului*, p. 52.

Sfântul Maxim Mărturisitorul a subliniat o altă consecință a păcatului neascultării. Boala cea gravă care l-a afectat pe om a atins și cosmosul întreg – s-a răsfrânt negativ și asupra întregii firii¹⁶.

În paginile *Noului Testament*, suferința apare ca urmare a păcatului, a neascultării, a indifferenței față de Dumnezeu. Păcatul (egal răul moral) atrăgea suferința – boala, infirmitatea, slăbănogirea – adică răul fizic. Tămăduind suferințele israeliților, dar și ale samarinenilor și ale „celor dintre neamuri”, Hristos Mântuitorul a legat încetarea suferinței de credință și a adresat frecvent avertismentul: „De acum să nu mai păcătuiești... ca să nu-ți fie mai rău!” (In. 5, 14). Or, punând capăt infirmităților și suferințelor de tot felul, Hristos i-a îndemnat pe cei eliberați din robia bolii să spună tututor „cât bine le-a făcut Dumnezeu” (Lc. 8, 39).

Ca un Samarinean milostiv (Lc. 10, 30- 37), Mântuitorul Hristos a venit adesea în ajutorul celor bolnavi. Pe Apostoli i-a îndemnat să facă același lucru: Sfinții Apostoli au săvârșit multe tămăduiri și minuni asupra bolnavilor, redându-le sănătatea, nădejdea și bucuria vieții. În Fapte 3, 1- 10 se relatează, de pildă, că Sfântul Apostol Petru l-a tămăduit pe un olog la Poarta cea Frumoasă din Ierusalim, zicându-i cuvintele: „Aur și argint nu am, dar ceea ce am îți dăruiesc. În numele lui Iisus Hristos Nazarineanul: Ridică-te și umblă!” (Fapte 3, 5). „Aceste prime minuni săvârșite de către Sfinții Apostoli după ziua Cinzecimii (Pogorârea Sfântului Duh) dovedesc faptul că ei au primit puterea tămăduirii minunate (trupești și duhovnicești) de la Însuși Mântuitorul”¹⁷.

Imaginea «medicală» a Mântuitorului Hristos este foarte frecvent folosită din scrierile patristice, mai ales în tâlcuirea, în exegeza unora dintre textele de referință (mărturiile biblice) și în omilii. Hristos Însuși se prezintă ca doctor al sufletelor și trupurilor (Mt. 9, 12). „Și auzind El, a zis: *Nu cei sănătoși au nevoie de*

¹⁶ Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, „Ambigua”, în *PSB*, vol. 80, București, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1983, p. 45.

¹⁷ Spiridon CÂNDEA, „Îngrijirea pastorală a credincioșilor bolnavi”, în *Mitropolia Ardealului*, 1- 2/1957, p. 89.

*doctor, ci cei bolnavi. (Mc. 2, 17). Dar, auzind, Iisus le-a zis: Nu cei sănătoși au nevoie de doctor, ci cei bolnavi. N-am venit să chem pe cei drepți ci pe păcătoși la pocăință*¹⁸.

2. Boala ca interogație. Semnificații bivalente

Există, desigur, o perspectivă teologică asupra bolii, asupra sănătății, precum și asupra vindecării, o perspectivă profundă pe care lumea secularizată în care trăim a pierdut-o ori a minimalizat-o, caricaturizând-o. Adevărata perspectivă asupra bolii și a stării de sănătate este cea care ține seama de situația noastră de creaturi ale lui Dumnezeu, de relitatea și consecințele păcatului, dar și de adevărul fundamental al iubirii nelimitate a lui Dumnezeu față de noi și al mântuirii noastre întru Hristos. Esențial este să înțelegem care sunt originile profunde ale bolii, care este relația dintre păcat și boală, de ce mai există boală în ciuda vindecării aduse firii omenеști de Hristos, Răscumpărătorul nostru. La fel de important este să discernem *sensul spiritual* al bolii și să folosim această înțelegere ca mijloc privilegiat de dobândire a bunurilor duhovnicești, de restaurare a comuniunii noastre cu Dumnezeu. Există căi specifice (creștine) de tămăduire a bolii – ele au fost practicate și cunoscute de către Biserica primară, au fost păstrate cu grijă, cu prețuire până în ziua de azi în Biserica Ortodoxă. Biserica recunoaște rolul medicinei, al științei binecuvântate de Dumnezeu, recunoscute așadar însă în mod realist: Biserica a văzut și limitele medicinei fără a se complăce în tot felul de utopii¹⁹.

Boala este inevitabil legată de condiția umană – niciun organism nu este perfect sănătos, iar sănătatea este uneori un echilibriu precar între forțele vieții și celelalte care li se opun. Viața (sănătatea) este în fapt o sfidare a morții. Nicio celulă a trupului nostru nu se menține în viață decât printr-o luptă susținută

¹⁸ Silviu NEGRUȚIU, *Minunile săvârșite de Mântuitorul*, Tg. Mureș, University Press, 2012, p. 61.

¹⁹ Vasile MIHOC, „Prefață” la Jean Claude LARCHET, *Teologia bolii*, Sibiu, Edit. Oastea Domnului, 1997, p. 6.

cu factorii care o atacă și tind să o distrugă. Toate bolile produc mai multă ori mai puțină suferință; cele mai multe ne fac să suferim atât fizic, cât și psihic. Toate sunt prilejuri de suferință spirituală pentru că descoperă în mod brutal uneori limitele și slăbiciunile urzelii noastre trupești. În mod clar, sănătatea și capacitățile noastre trupești, intelectuale nu sunt posedate de noi în mod durabil, ci vremelnic. Trupul nostru este destinat să slăbească odată cu trecerea anilor, să se degradeze și în cele din urmă să moară. Evident, că ne întrebăm cu toții: De ce? De ce eu? Ce se va întâmpla cu mine?²⁰.

De fapt, orice boală ridică mari semne de întrebare în cugetul nostru; este o interpelare vie profundă, *se înscrie într-o experiență ontologică* adesea sfâșietoare. Orice boală gravă ne scoate din ritmul viețuirii noastre cotidiene și ne determină să facem un examen de conștiință. Se pun întrebări esențiale legate de fundamentele existenței noastre, se pun chestiuni legate de *valorile de referință*; *omul conștientizează care sunt prioritățile vieții*, că multe dintre eforturile sale (legate mai ales de dobândirea bunurilor și funcțiunilor lumești) nu-și aveau sensul, ori nu trebuiau tratate cu atâta importanță. Se pun chestiuni semnificative atât legate de propria noastră persoană, cât și privitoare la raportul cu Dumnezeu, precum și cu semenii. Boala este în foarte mare măsură o încercare spirituală care angajează întreaga noastră ființă.

În mod firesc, boala modifică chipul existenței noastre cotidiene²¹; este o stare ieșită din sfera obișnuitului, relațiile noastre cu rudele și semenii sunt perturbate, uneori printr-o *izolare silită*, alteori prin angoase și disperare. *Nu doar bolile contagioase ne fac să intrăm în izolare, cât mai ales stările sufletești prin care trecem.*

În pofida progreselor vizibile făcute de știința medicală în ultimele decenii, omul zilelor noastre pare a fi mai puțin înarmat în fața bolii, decât strămoșii săi. Omul postmodern pare mai lipsit de mijloace spirituale în comparație cu creștinii de odinioară.

²⁰ Jean-Claude LARCHET, *Teologia bolii*, Sibiu, Edit. Oastea Domnului, Sibiu, p. 8.

²¹ Mihai IOSU, „Priorități pastorale: bolnavii”, în *Revista Teologică*, 2/ 2008, p. 72.

Această situație aparent paradoxală are, desigur, explicații clare: *Medicina modernă nu a rezolvat și nu poate lămuri problemele existențiale ale omului și nu-i poate oferi răspunsuri la marile întrebări care îl preocupă*. Boala și suferințele sunt prezentate azi ca realități autonome, omul însuși este socotit *autonom* în raport cu Divinitatea. Omul înstrăinat de Dumnezeu ajunge să creadă că destinul său se află într-un tot în mâinile medicilor care îi cercetează boala. Nădăjduiește într-un diagnostic pozitiv și real (dătător de speranță), într-o tămăduire grabnică, într-o convalescență scurtă, într-o rapidă revenire sau reintegrare în viața socială. *Descreștinarea* ce se manifestă cu putere mai cu seamă în ultimele decenii a sporit climatul de incertitudine și dezorientarea omului cuprins, terorizat de boală și de suferință. Neraportându-se la Dumnezeu, trăind fără perspectiva dobândirii veșniciei, omul postmodern se leagă în mod insistent, stăruitor (doar) de realitățile acestei vieți trecătoare.

Grav este și faptul că, începând cu iluminismul, s-a promovat ideea științei atotputernice, biruitoare asupra religiei. Pozitivismul a făcut să sporească în mod nejustificat optimismul legat de eradicarea tuturor bolilor și suferințelor; omul a devenit din ce în ce mai autonom, autonomia lui neînsemnând de fapt libertate, ci „eliberare”, emancipare de sub tutela oricărei doctrine și a oricărui sistem religios. Învățătura Bisericii a fost catalogată (și disprețuită) ca fiind retrogradă, obscură, lipsită de temeieri reale. De fapt, *curentele seculariste*, indiferent de coloratura lor, au promovat în mod constant înstrăinarea de Dumnezeu și de învățăturile Bisericii. Învățătura revelată a fost înlocuită cu mituri (evoluționism, „omul nou”, biruința științei și progresul nelimitat al tehnologiei). Fragilitatea acestor concepte s-a arătat de îndată; omul înstrăinat de Dumnezeu a realizat că este vulnerabil, că bolile și moartea fizică nu au dispărut și pot veni precum un fur la ceas de noapte²².

Boala are semnificații duble, este ambivalentă – așa cum o socotesc mulți dintre filozofii și moraliștii creștini. Poate fi

²² Jean-Claude LARCHET, *Teologia bolii*, p. 11.

socotită blestem-*pedeapsă*-durere-consecință a păcatului neascultării, dar poate deveni *prilej de întoarcere la Adevăr*, prilej de aprofundare și intensificare a relației cu Dumnezeu (și a raporturilor de comuniune cu semenii). Sufletul nu poate fi ucis, a arătat Mântuitorul (Mt. 10, 28) și inspirații aghiografi ai Noului Testament; dacă sufletul este sănătos, boala și chinul trupului nu-l va întrista pe om peste măsură și nu-i va pricinui nicio vătămare majoră.

3. Succintă analiză a actualei pandemii. Aspecte teologice, reflecții filozofice

Actualizând, trebuie remarcat faptul că societatea în care trăim – afectată profund și de multă vreme de maladia secularizării²³ – se confruntă cu acest fenomen al alienării omului postmodern. Alienarea înseamnă înstrăinare de Dumnezeu și nu este specifică doar epocii contemporane. Din păcate, mulți dintre psihiatrii, psihologii și psihanalistii zilelor noastre, fiind ei înșiși înstrăinați de Dumnezeu ori insuficient catehizați, nefăcând parte decât formal și pasiv din sânul Bisericii, sunt ei înșiși alienați, adică îndepărtați de Dumnezeu, nu cunosc învățătura de credință bine temeluită biblic, nici tezaurul de scrieri și îndemuri tămăduitoare al Sfinților Părinți. Propria lor alienare (rătăcire) sufletească face ca metodele și strădaniile lor să nu fie încununate cu succes. *O tămăduire trupească și sufletească, duhovnicească, plenară poate fi realizată doar prin imbinarea științei medicale, a psihologiei, a învățaturii și a lucrării harice sacramentale a Bisericii.* Din fericire, acest mare adevăr este recunoscut ori redescoperit de *medicina holistică* (care tratează omul ca unitate trup-suflet, nu ca simplă unitate biologică, precum și de mulți medici atașați de marele tezaur al Ortodoxiei). În acest sens, cugetările și scrierile

²³ Vezi Ioan BIZĂU, *Viața în Hristos și maladia secularizării*, Cluj-Napoca, Edit. Patmos, 2004, p. 16; vezi și Olivier CLEMENT, *Viața din inima morții*, Târgoviște, Edit. Pandora, 2001, p. 43-44.

profesorului Jean-Claude Larchet sunt foarte grăitoare și semnificative²⁴.

Părintele Adrian Sorin Mihalache a arătat în studiul său intitulat: „Pandemii ale civilizației noastre Covid 19, SARS, MERS, gripe aviare: date științifice, teorii ale conspirației și semnificații spirituale. Schiță interdisciplinară”²⁵ că, deși actuala pandemie este în plină desfășurare, se pot trage deja câteva concluzii interdisciplinare ce cuprind atât aspecte medicale (sanitare), cât și reflecții socio-filozofice și teologice. Oamenii de știință și teologii trebuie să colaboreze în înțelegerea fenomenului numit generic Covid-19 și pentru a găsi remedii pe plan medical, socio-economic și spiritual. Marea majoritate a teologilor ortodocși evidențiază faptul că, asemenea oricărei boli sau suferințe umane, și actuala pandemie are semnificații și consecințe bivalente. O percepere unilaterală (exclusiv medicală) a pandemiei este incompletă și eronată; ea implică strădanii și conclucrare interdisciplinară. Deși în perceperea, descrierea și „stingerea” pandemiei cei specializați în domeniul medical (virusologi, epidemiologi, imunologi) au un cuvânt și un rol decisiv, complexitatea fenomenului (Covid-19, SARS-CoV-2) impune o abordare și o conclucrare amplă. Studiul multidisciplinar al părintelui S. Mihalache, precum și analiza pertinentă realizată de părintele J. C. Larchet²⁶, un exponent de seamă „a teologiei bolii”

²⁴ Vasile MIHOC, *prefața traducătorului*, în Jean-Claude LARCHET, *Teologia bolii*, p. 67.

²⁵ Adrian Sorin MIHALACHE, „Pandemii ale civilizației noastre Covid 19, SARS; MERS, gripe aviare: date științifice, teorii ale conspirației și semnificații spirituale. Schiță interdisciplinară”, în *Pandemon 2020*, Iași, Edit. Sedcom Libris, 2020, p. 51-94. (versiunea engleză a referatului a fost publicată (integral) în *International Journal of Orthodox Theology*, 11-1 / 2020, p. 38-141; un fragment al studiului a apărut în ziarul bisericesc *Lumina*, (nr. din aprilie 2020).

²⁶ Jean-Claude LARCHET, „Originea, natura și sensul pandemiei actuale” (interviu realizat de Jivko Panev, 8 aprilie 2020) [http://orthodoxie.com./origine, la nature et le sens de la pandémie actuelle](http://orthodoxie.com./origine,la_nature_et_le_sens_de_la_pandemie_actuelle) (accesat la data de 16.05.2020).

ne ajută să descoperim (poate să re-descoperim) anumite cauze, aspecte particulare, posibile remedii fără a ieși însă din sfera realului, dar totodată fără a ne mărgini doar la aspectele lumești pământești ale existenței noastre.

Fără a fabula ori a emite ipoteze neîntemeiate, fără a intra în domeniul utopiei sau în universul fascinant, dar ireal, al teoriilor conspirației, teologii ortodocși scot în relief faptul că actuala pandemie – indiferent de abrevierea prin care o desemnăm – a fost anticipată de o serie de epidemii virale deosebit de periculoase și vătămătoare și a fost (și este) favorizată de anumite elemente, pe care omenirea întreagă le-a tratat cu suferință. Acești factori favorizanți nu țin doar de domeniul medicinei (al biologiei și igienei), ci sunt feluriți și asociați unii cu alții. În radiografia istorică a pandemiei, părintele Mihalache arată că actuala pandemie a fost anticipată de gripa „spaniolă” (care a secerat milioane de vieți omenești în Asia, Europa și America la sfârșitul Primului Război Mondial, 1918-1919), de gripele asiatice (1958, 1968), de gripele aviare și, respectiv, porcine, de virusul Zica și maladia Ebola – care au avut epicentrul în afara Europei (în Asia Centrală sau Africa Occidentală), dar s-au răspândit în spații vaste. Studiile și statisticile obiective ale virusologilor contemporani arată că actuala pandemie a fost prevestită de *două epidemii grave, dar neglijate (aproape ignorate)* – Sars (Cov 1) și Mers- care au apărut în China și, respectiv, Orientul Mijlociu; corona-virusul a trecut de la animale la oameni, însă datorită unor măsuri drastice și a unor factori nefavorabili, aria de răspândire, precum și pierderile de vieți omenești, au fost reduse.

Deși unii dintre teologii ortodocși care abordează subiectul pandemiei actuale au studii și experiență medicală, ei nu intenționează să se substituie doctorilor, ci mai curând vor să sublinieze *semnificațiile ei teologice*: astfel, prezentând succint cauzele și focarele, se arată că chiar dacă virusul ucigător nu a fost creat de om, omul are un rol însemnat în apariția și răspândirea sa așa- zis „naturală”. Lăcomia omului a dus la neglijarea sau chiar ignorarea totală a normelor de *biosecuritate* din zootehnia intensivă, iar fermele au devenit focare de virusi. Aceeași lăcomie

umană a dus la vânarea, comercializarea și consumarea unor specii de animale sălbatice exotice – devenite purtătoare de viruși, adică element *intermediar în* transmiterea acestuia de la animalul-sursă la om. Această lăcomie, ilustrată de cifre și statistici economice, nu contravine doar moralei și eticii, ci și învățăturii creștine care presupune și impune responsabilitatea omului față de celelalte creaturi²⁷.

Aceeași lăcomie apare ca factor pricinuitoare și favorizant al pandemiei în afirmațiile părintelui J. C. Larchet. „Lumea noastră de azi presupune multe elemente ce facilitează apariția și răspândirea epidemiilor: urbanizarea excesivă, dispariția multor vetre și comunități rurale, mijloacele rapide de transport și mai cu seamă *externalizarea producției de medicamente* și materiale sanitare. Susținută de considerente economice, această externalizare face ca firmele occidentale să-și mute/ transfere marile unități de producție în China, India și alte țări asiatice unde mâna de lucru este extrem de ieftină, iar reglementările legate de poluarea mediului înconjurător extrem de lejere. Printr-o ironie a sorții, spitalele Occidentului – de fapt, viețile pacienților din Apus – depind în această pandemie de medicamentele și materialele livrate de China”²⁸. *Om*ul este socotit de către Sfântul Vasile cel Mare ca *preot* al întregului univers, coroană a celor zidite de mâna lui Dumnezeu²⁹. Ieșit din mâinile lui Dumnezeu, omul, care este după chipul și asemănarea Creatorului său, are o responsabilitate deosebită față de Acesta, față de semenii săi și față de întregul univers. După cum remarcă frecvent părintele profesor Stăniloae, omul trebuie să perceapă „lumea ca și dar, care implică crucea” și

²⁷ Părintele Adrian Mihalache subliniază raționalitatea Creației, raționalitate mai presus de înțelegerea omenească și care reflectă atotînțelepciunea divină. În acest scop a folosit, alături de cugetările patristice, fragmente din scrierile lui P. Nellas, D. Stăniloae și O. Clement.

²⁸ J.- C. LARCHET, *Originea, natura și sensul pandemiei actuale*, interviu realizat de J. Panev, 8 aprilie 2020, disponibil la <https://orthodoxie.com/lorigine-la-nature-et-les-sens-de-la-pandemie-actuelle-une-interview-de-jean-claude-larchet-par-orthodoxie-com/> (accesat la data de 15.05.2020).

²⁹ Sfântul VASILE CEL MARE, „Omiliile la Hexaïmeron”, în *PSB*, vol. 17, București, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1986, p. 175.

trebuie să se dovedească solidar cu creaturile. Omul *nu* trebuie să stăpânească natura în mod tiranic, ci trebuie să o protejeze, solidarizându-se cu trebuințele și „suferințele” ei. „Iată că strădanile ecologice ale contemporanilor noștri au o puternică bază revelațională (scripturistică și patristică) și cei implicați în apărarea mediului trebuie să considere Biserica aliat de nădejde și să nu se îndepărteze de aceasta”³⁰.

Potrivit părintelui A. Mihalache și părintelui J. C. Larchet, teoriile conspirației legate de pandemia actuală, oricât de atrăgătoare ar fi prin simplitatea și fantezia lor, sunt potrivnice cugetării patristice, deoarece neagă responsabilitatea omului față de toate cele petrecute, îl descurajează și paralizează, afirmând că epidemia a fost demult și meticulos plănuită de niște cercuri oculte. Într-un astfel de scenariu, omul contemporan este lipsit atât de responsabilitate, cât și putere (de-a decide sau de-a acționa)³¹.

Patriarhul ecumenic, Bartolomeu I, arăta într-una dintre convorbirile pe care le-a avut cu binecunoscutul teolog ortodox Olivier Clement, că știința și Biserica ar trebui să colaboreze și nu să se înfrunte sau să își reproșeze în mod reciproc anumite lucruri. Rânduind data de *1 septembrie* – începutul anului bisericesc – ca „praznic al Creației”, patriarhul Bartolomeu I a vrut să-și conștientizeze semenii asupra „pământului pe care l-am chinuit și asupra naturii căreia i-am răpit transparența”. „Transfigurarea pământutului” se poate realiza în ideea celor afirmate de patriarhul ecumenic, doar prin „împreună-lucrarea științei, tehnicii și Bisericii”. „Omenirea s-a schimbat, știința și tehnica și-au sporit enorm puterile. Este nevoie, deci, ca în lumina lui Dumnezeu să fie încheiat un nou pact nupțial, între ea și natură”³².

³⁰ Ioan S. USCĂ, *Vechiul Testament în tâlcuirea Sfinților Părinți; Facerea*, București, Edit. Christiana, 2002, p. 22.

³¹ Deși pandemia – ca toate bolile și suferințele umane – constituie o consecință a căderii protopărinților, nu trebuie să uităm că Adam a căzut, însă iubirea lui Dumnezeu nu cade niciodată!”, A. MIHALACHE, „Pandemii ale civilizației noastre”, p. 80- 81.

³² Olivier CLEMENT, Patriarhul BARTOLOMEU I, *Adevăr și libertate. Ortodoxia în contemporaneitate*”, Sibiu, Edit. Deisis, 1996, p. 90.

Potrivit acestui mod de gândire, conform Sfintei Scripturi și în deplin acord cu cugetarea adâncă a Sfinților Părinți, unul dintre domeniile în care ar trebui să se evidențieze împreună-lucrarea dintre știință și religie este chiar conservarea sau „vindecarea” mediului nostru de trai. Ideile și inițiativele *ecologice* ale Patriarhului ecumenic nu sunt menite doar a atrage atenția asupra Bisericii Ortodoxe și a implicării ei în acțiuni de mare actualitate. Olivier Clement remarca, referitor la aceasta, că Ortodoxia a subliniat chiar de la început necesitatea îngrijirii mediului natural. „Deși este luminată de Hristos și străbătută de dinamismul Învierii, lumea rămâne marcată de lăcomia și orbirea spirituală a oamenilor. Biserica trebuie să țină cont de această realitate și să metamorfozeze cosmosul întreg. Înțeleasă în profunzimea ei evanghelică, baptismală și euharistică, Biserica nu urmărește doar mântuirea omenirii, ci și izbăvirea întregii Creații”³³.

Având în vedere cele de mai sus, putem afirma ca primii „ecologiști” – în sensul cel mai autentic al cuvântului – au fost chiar monahii ortodocși, Sfinții Părinți, „părinții pustielor” care au înțeles natura, au protejat-o și au văzut în permanență în ea „zidirea” lui Dumnezeu. Reflectând asupra acestor idei, teologii reliefează faptul că iresponsabilitatea și orgoliului „omului autonom”, „a omului recent”³⁴ „fără rădăcini”³⁵ spirituale, secularizat și înstrăinat de Dumnezeu constituie un factor generator sau cel puțin favorizant al epidemiilor din epoca modernă și post-modernă și a actualei pandemii.

Cu toate că se recomandă de la sine *dialogul științelor cu spiritualitatea*, iar remediile maladiilor globale trebuie să cuprindă și acest ingredient prețios, în epoca actuală se constată mai degrabă un antagonism între științe și religie (teologie), înfruntarea (confruntarea) fiind adesea preferată dialogului și conlucrării. Acest aspect este sesizat și de sociologi și filozofi

³³ *Ibidem*, p. 92- 93.

³⁴ Vezi Horea-Roman PATAPIEVICI, *Omul recent. O critică a modernității*, ediția V, București, Edit. Humanitas, 2008.

³⁵ Olivier CLEMENT, „Despre secularizare”, în *Teologie și Viață*, 5-8/2002, p. 196-206.

contemporani care arată ca nu avem un raport de armonie (împreună-lucrare între știință și teologie/ religie), ci unul de confruntare permanentizată – „nu avem știința *alături* de religie (sau *împreună* cu religia), ci știință *versus* religie (știința confruntată cu religia, în contradicție și competiție ostilă/ neloială cu aceasta). În contextul actualei pandemii trebuie să punem în legătură, împreună credința și rațiunea, spiritualitatea și știința.

În dramatismul și anvergura evenimentelor actuale, trebuie să luăm aminte în acest sens la modelul patristic (*vasilian*) de îngemănare, de armonizare a științei și teologiei³⁶. Într-unul dintre studiile sale referitoare la raportul dintre știință și religie, prof. dr. Andrei Marga, unul dintre cei mai competenți specialiști în domeniul filozofiei și gândirii omenești și, totodată, un real sprijinitor al cugetării teologice, deplângea faptul că, „în mod eronat, mulți dintre contemporanii noștri cred încă în *posibilitatea* și *datoria* științei de a depăși religia”. Mulți se așteaptă ca prin progresele pe care le înregistrează cercetarea științifică, știința să depășească religia și să-i dovedească acesteia superficialitatea, netemeinicia sau chiar inutilitatea. Se observă, cu ușurință, că scopul lor este eronat, la fel cum greșite le sunt metodele... Și totuși, înverșunarea unora împotriva religiei se pare că își trage rădăcinile din anumite idei ale unor filozofi și curente filozofice. Mulți dintre contemporanii noștri, care privesc încă cu scepticism sau chiar cu ostilitate religia, se folosesc de unele idei „anti-religioase” din opera lui Hegel, Feuerbach, A. Comte (părintele pozitivismului) și mai ales a lui Nitsche. Apologia pe care aceștia o fac științei este însă depășită, e deja mai mult istorie, o fază încheiată a cugetării umane. „*Aproape nimeni nu mai crede azi, fanatic în „antagonismul știință-religie”*”³⁷.

Surprinzătoare, paradoxală chiar, se dovedește a fi această concepție legată de „*depășirea religiei*” (prin progresul științific). Progresul remarcabil al științelor nu dezarmează religia, ci, dimpotrivă, îi oferă noi argumente și noi baze de discuție în

³⁶ A. MIHALACHE, *Pandemii ale civilizației noastre...*, p. 52- 53.

³⁷ Andrei MARGA, „Rolul științei în societatea contemporană”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai – seria Philosophiae*, 4/2002, p. 32.

eventuala dispută cu știința. Religia nu agreează, evident, ideea confruntării, a acestei false dispute create de cercurile ostile Bisericii. „Trebuie să căutăm cu toții soluția paralelității dintre știință, artă și religie și nu trebuie să ometem niciodată rolul religiei în comportamentul uman individual și colectiv...”³⁸.

Biserica nu combate știința – precum s-a petrecut în Evul Mediu – și consideră că relația știință-religie trebuie să fie una de *armonie*, de *complementaritate*, de *dialog* și nu de confruntare; dar conștientizează și „pune în gardă societatea asupra fatalității tehnocratice ce conduce la barbarie, considerând că tot ceea ce este științific posibil trebuie să fie și realizat”³⁹.

Fără a fi subiectivi, trebuie să remarcăm că, în timpul pandemiei, au reapărut în prim-plan, s-au reactivat unele grupări și tendințe anticlericale, ostile Bisericii. Confruntării (mai vechi) știință-religie i s-a alăturat sloganul bine cunoscut, „(Vrem) spitale, nu catedrale!”, folosit în ultimii ani frecvent și ni s-a reamintit sistematic că „Dumnezeu preferă locașurile de închinare mici și nu bisericile impozante”. Pandemiei propriu-zise i s-a adăugat, în anumite cazuri și situații, *isteria*, iar atacurile fățișe sau disimulate împotriva Bisericii au devenit „virale”, frecvente și „molipsitoare”. Pandemia actuală a readus în centrul atenției nu doar nedorita și păgubitoare confruntare dintre știință (rațiune) și spiritualitate (teologie), ci și raporturile dintre stat și Biserică – relațiile dintre autoritățile statale și cele ecleziastice. În mod paradoxal, Biserica Ortodoxă, blamată până acum, adesea că este prea *loială statului* sau chiar că are o *atitudine servilă* față de autoritățile civile, a fost acuzată în noul context de *reticență și atitudine necooperantă*, de zădărnicierea sau nesprijinirea acțiunilor și măsurilor anti-Covid. Închiderea temporară a locașurilor de cult pentru poporul dreptcredincios, limitarea strictă a participanților la ritualul liturgic, precum și la săvârșirea ierurgiilor, măsurile restrictive adoptate în perioada Postului Mare și a Sfintelor Paști, măsurile de prevenire, igienă și *distanțare*

³⁸ *Ibidem*, p. 35.

³⁹ Olivier CLEMENT, Patriarhul BARTOLOMEU I, *Adevăr și libertate. Ortodoxia în contemporaneitate...*, p. 139- 140.

*socială*⁴⁰ aprobate și respectate de clerul și de credincioșii ortodocși au generat reacții și interpretări diferite (uneori, diametral opuse)⁴¹. Dacă adăugăm la aceste măsuri reglementările privitoare la cinstirea sfințelor icoane și la primirea Sfintei Împărtășanii, vedem de-ndată că Biserica a dat dovadă de smerenie și înțelepciune, respectând normele statale care de fapt îi limitau strict (însă, temporar) viața cultică și comunitară /obștească. Frustrarea clerului, a credincioșilor și mai ales a unor grupări monahale a fost mare (dar și firească și justificată) deoarece Biserica, fiind o instituție teandrică, are la temelia ei comuniunea omului cu Dumnezeu, comuniune care pontențează și intensifică *koinonia* dintre creștini ca „mădularele întru Hristos”.

Referindu-se la aceste aspecte, părintele Larchet tratează despre adaptarea Bisericilor Ortodoxe la noua situație pandemică și arată ca *reacția ortodoxă* a fost promptă, dar s-a desfășurat în etape, cu viteze și forme diferite: cele mai însemnate și aprigi *polemici* generate de modificările de împărtășire euharistică sunt legate de comunitățile monahale, de clerici și de dascălii de teologie⁴². Reglementările restrictive legate de desfășurarea vieții cultice bisericești luate de autoritățile civile fără o prealabilă (sau cu o insuficientă și superficială) consultare ori cu aprobarea formală și, adesea, forțată a autorităților ecleziastice au generat reacții puternice și, indirect, au favorizat apariția, înmulțirea și diversificarea teoriilor conspiraționiste legate de așa-zise grupări oculte ce urmăresc nu doar subminarea, ci (vizează) chiar dispariția creștinismului. Astfel de teorii (ipoteze) și, mai ales, paralela trasată între epoca persecuțiilor și cea actuală (a

⁴⁰ Sintagma *distanțare socială* – intrată în limbajul cotidian în ultimele luni – este, de fapt, nepotrivită ca semnificație, deoarece societatea reprezintă, prin definiție, o unitate, fiind ansamblul indivizilor, a persoanelor care locuiesc într-un anumit timp și spațiu, interacționând și influențându-se în mod reciproc. În Sfânta Scriptură, în patristică, în teologie, semenul este numit aproapele nostru.

⁴¹ Reacții felurite precum: acceptarea tacită, primirea cu reticență și frustrare, respectiv, respingerea (adversitatea), revolta manifestată într-un cadru restrâns.

⁴² Jean-Claude LARCHET, *Originea, natura și sensul pandemiei actuale...*, p. 2.

restricțiilor generate de pandemie) sunt excesive și asemănarea cu prigoanele anticreștine exagerată⁴³. Aceste puncte de vedere, afirmații și manifestări trădează o *abordare fundamentalistă* a textelor biblice și chiar a istoriei bisericești: dacă prigoanele anticreștine au fost sistematice și generalizate, desfășurându-se de-a lungul primelor secole după Hristos, până în providențialul an 313, restricțiile cultice legate de pandemie se impun în perioade scurte, strict delimitate, și pot fi impuse punctual-local, nu în toată Biserica. Evitarea contaminării – care intră de altfel în datoriile firești ale Bisericii – nu este potrivnică, ci, dimpotrivă, conformă învățaturii noastre dogmatice, moralei și eticii creștine. Astfel, atât în Vechiul, cât și în Noul Testament, cei afectați de lepră sau de alte maladii contagioase erau izolați și supuși unor rânduieli stricte ce aveau ca scop evitarea contaminării celorlalți, limitarea răspândirii bolii molipsitoare. Cel măcinat de lepră trebuia să strige „*necurat*” atunci când se apropia un semen de-al său, iar dacă se vindeca avea datoria de-a se înfățișa înaintea preoților, care, constatând tămăduirea, îi permitea reintegrarea în societate⁴⁴. În acest sens, trebuie să menționăm și *nosocomiile* = casele pentru cei bolnavi din preajma Cezareei Capadochiei, unde Sfântul Vasile îngrijea cu iubire și devotament și fără teama unei eventuale molipsiri bolnavii de lepră. Primele spitale (numite și *case de adăpostire* și de vindecare a bolnavilor) sunt legate de nemuritoarea operă socială a Sfântului Vasile cel Mare, arhiepiscopul Cezareei Capadochiei. La Constantinopol, contemporanul și prietenul marelui Vasile, Sfântul Ioan Gură de Aur, a rânduit astfel de „spitale” (*nosocomii*, gr.) Aici lucrau fără de plată medici creștini („medici fără de arginți”) ⁴⁵.

⁴³ *Ibidem*, p. 3- 4.

⁴⁴ Vezi Mt. 8, 2; Mt. 10, 8; Mt. 26, 6 - „Simon Leprosul”; vindecarea celor zece leproși (Lc. 17, 12), suferințele lui Iov și tămăduirea lui Neeman Sirianul (IV Rg. 5, 1 u). În toate aceste cazuri, tămăduirea reprezenta un miracol săvârșit de Dumnezeu direct sau indirect – prin aleșii săi (profeți, sfinți).

⁴⁵ G. I. SOARE, *Biserica și asistența socială – doctrina și organizarea în primele secole*, București, 1948, p. 38.

Filozoful Antoine Cantin Brault afirmă că actuala pandemie ne determină să revenim la anumite concepte, curente și sisteme de cugetare din trecut. Pandemia dă în mod inevitabil mult de gândit, de reflectat filozofilor. Se pare că avem de-a face cu *o nouă tiranie*, că nu mai suntem stăpâniți și călăuziți de Dumnezeu, ci de obscure elemente ale naturii și biologiei. Pe plan social, întâlnim o nouă dictatură – o nouă formă de stăpânire: cea sanitară. *Criza pandemică în care ne aflăm impune dictatura sanitară. Stoicismul se reîntorce în forță* printre noi. Recrudescența conceptelor stoice se observă în cele mai grave momente ale istoriei. Stoicii afirmău că omul nu poate controla de fapt nimic în afara voinței sale, care – liberă fiind – poate adera la bine sau la rău.

Ne pierdem (temporar și parțial, gradual) libertatea și drepturile (libertățile), dar, în numele libertății. Libertatea, conceptul cel mai iubit al filozofilor, este grav afectată de măsurile restrictive și de cele punitive/coercitive adoptate atât pe plan individual, cât și comunitar-social. A fost restrânsă libertatea individuală, circulația persoanelor, întrunirile au fost limitate strict la un anumit număr de persoane. Filozofii sunt de acord cu principiul că „*libertatea mea se sfârșește acolo unde începe libertatea celui de lângă mine*”. Aceste reglementări restrictive au fost date în ideea că prin ele ne protejăm pe noi înșine, protejându-i simultan și pe ceilalți semenii.

Pandemia ne conștientizează, ne determină să ne gândim la vulnerabilitatea și precaritatea trupului nostru, la suferință și chiar la moarte. Pandemia – mai mult decât epidemiile anterioare – ne aduce aminte că suntem muritori. Nu este rău să te gândești la moarte, să-ți amintești de soarta ta de muritor. Această reflectare, cugetare, poate fi întrucâtva înfiorătoare, dar ne permite și ne îndeamnă să cugetăm asupra propriei noastre vieți⁴⁶. August Comte subliniază ideea că individul nu poate fi rupt, izolat artificial de societatea din care face parte și subliniază ideea ca

⁴⁶ Antoine Cantin BRAULT, *Covid-19 – Un philosophe face a la pandémie*, Université de St. Boniface-Manitoba, Canada.

„nu pot fi drepturi fără de-a exista și îndatoriri, de asemenea, nici politică fără etică”⁴⁷.

Un filozof occidental contemporan a declarat că nu se teme de pandemie, ci de efectele ei în mentalul colectiv, și și-a continuat ideea, arătând că este de-a dreptul „însălmântat că pandemia va trece, iar focarele se vor stinge *fără ca omul să fi învățat ceva din aceste experiențe și frustrări cumplite*”⁴⁸.

Bibliografie

1. ABRUDAN, Dumitru / CORNÎTESCU, Emilian, *Arheologia biblică*, București, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, ediția a II-a, 2002.
2. BIZĂU, Ioan, *Viața în Hristos și maladia secularizării*, Cluj-Napoca, Edit. Patmos, 2004.
3. BRAULT, Antoine Cantin, „Covid 19- Un philosophe face a la pandémie”, interviu Radio Canada, 2020, disponibil la <https://ici.radio-canada.ca/nouvelle/1694712/covid-19-philosophie-reflexions-questions-pandemie> (accesat la data de 15.09.2020).
4. CÂNDEA, Spiridon, „Îngrijirea pastorală a credincioșilor bolnavi”, în *Mitropolia Ardealului*, nr. 1- 2/1957.
5. CHIRILĂ, Ioan, „Prefață”, în N. Neaga, *Hristos în Vechiul Testament*, Cluj- Napoca, Edit. Renașterea, 2007.
6. CLEMENT, Olivier, *Viața din inima morții*, Târgoviște, Edit. Pandora, 2001.
7. IDEM, „Despre secularizare”, în *Teologie și viață*, nr. 5- 8/ 2002.
8. CLEMENT, Olivier / Patriarhul BARTOLOMEU I, *Adevăr și libertate - Ortodoxia în contemporaneitate*, Sibiu, Edit. Deisis, 1996.
9. COURTOIS, Gaston, *Când suferim*, Cluj-Napoca, Edit. Viața creștină, 2010.

⁴⁷ Coronavirus – La pandémie á la lumière de la philosophie d' Auguste Comte.

⁴⁸ Bernard Henry LEVY, *Le virus qui rend fou*, prefața, p. 7.

10. Sfântul IOAN DAMASCHIN, *Dogmatica*, Ediția a III-a, București, Editura SCRIPTA, s.a.
11. Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, „Despre felurile suferințe” în *Problemele vieții*, Galați, Edit. Egumenița, s.a.
12. IDEM, *Omilii la statui*, vol. I, Iași, Edit. Polirom, 2011.
13. HADJI, Charles, *Coronavirus - La pandémie á la lumière de la philosophie d' Auguste Comte*, TheConversation.com, 2020, disponibil la <https://theconversation.com/coronavirus-la-pandemie-a-la-lumiere-de-la-philosophie-dauguste-comte-133835> (accesat în data de 16.09.2020).
14. IOSU, Mihai, „Priorități pastorale: bolnavii”, în *Revista Teologică*, 2/ 2008.
15. LARCHET, Jean-Claude, *Dumnezeu nu voiește suferința omului*, București, Edit. Sofia, 2008.
16. IDEM, *Teologia bolii*, Sibiu, Edit. Oastea Domnului, 1997.
17. IDEM, „Originea, natura și sensul pandemiei actuale”, interviu de Jivko Panev, Doxologia.ro, 2020, disponibil la <https://doxologia.ro/originea-natura-sensul-pandemiei-actuale-un-interviu-cu-jean-claude-larchet> (accesat la data de 02.09.2020).
18. LEVY, Bernard Henry, *Le virus qui rend fou*, Paris, Grasset, 2020.
19. MARGA, Andrei, „Rolul științei în societatea contemporană”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai- seria Philosophiae*, 4/ 2002.
20. Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, „Ambigua”, în *PSB*, vol. 80, București, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1983.
21. MIHALACHE, Adrian Sorin, „Pandemii ale civilizației noastre: Covid-19, SARS; MERS, gripe aviare: date științifice, teorii ale conspirației și semnificații spirituale. Schiță interdisciplinară”, în vol. *Pandemon 2020*, Iași, Edit. Sedcom Libris, 2020.
22. MIHOC, Vasile, „Prefață”, în Jean-Claude Larchet, *Teologia bolii*, Sibiu, Edit. Oastea Domnului, 1997.
23. NEGRUȚIU, Silviu, *Minunile săvârșite de Mântuitorul*, Tg. Mureș, University Press, 2012.
24. PATAPIEVICI, Horea-Roman, *Omul recent – O critică a modernității*, ediția V, București, Edit. Humanitas, 2008.
25. ROSE, Serafim, *Cartea Facerii, crearea lumii și omul începuturilor*, București, Edit. Sofia, 2001.
26. SOARE, Gheorghe I., *Biserica și asistența socială - doctrina și organizarea în primele secole*, București, 1948.

27. USCĂ, Ioan S., *Vechiul Testament în tâlcuirea Sfinților Părinți; Facerea*, București, Edit. Christiana, 2002.
28. STĂNILOAE, Dumitru, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, București, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, vol. 1, 2010.
29. Sfântul VASILE CEL MARE, „Omilia: Dumnezeu nu este pricinuitorul relelor”, în *PSB*, vol. 17, București, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1986.
30. IDEM, „Omilii la Hexaimeron”, în *PSB*, vol. 17, București, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1986.